

ZAVOD ZA ŠKOLSTVO

*Projekat Kako učenicima pomoći da uspješno stvaraju
usmene i pisane, umjetničke i neumjetničke tekstove*

Analiza primjene ključnih segmenata Projekta

**19. februar 2013.
Podgorica**

CILJ PROJEKTA

- Cilj projekta jeste da se ispitaju i preporuče najbolji načini kojima se postiže izgradnja funkcionalne pismenosti i umješnost stvaranja usmenog i pisanog teksta.
- Cilj ovog sastanka jeste da se analizira jednogodišnje iskustvo rada u Projektu i da se daju preporuke za što kvalitetnije dalje odvijanje procesa *Put stvaroca* u svakodnevnoj nastavi.

Nastavom jezika i književnosti može se značajno unaprijediti čitalačka pismenost:

- umješnom primjenom aktuelnog programa namijenjenog nastavi maternjih jezika i književnosti u osnovnoj i srednjoj školi,
- razvijanjem vještine čitanja umjetničkih tekstova,
- razvijanjem vještine čitanja neumjetničkih tekstova,
- razvijanjem vještine učenja putem čitanja,
- razvijanjem ljubavi prema lijepoj književnosti,
- stvaranjem usmenih i pisanih, umjetničkih i neumjetničkih tekstova (kompozicija, jezik, stil, pravopis...)
- primjenom stečenih znanja kroz svrsishodne aktivnosti...

Realizovane aktivnosti (novembar 2011 – decembar 2012) I:

- Predstavljen *Projekat Kako učenicima pomoći da uspješno stvaraju usmene i pisane, umjetničke i neumjetničke tekstove* (8. novembar 2011. godine, Zavod za školstvo, Podgorica)
- *Program Nastava jezika i književnosti u drugom i trećem ciklusu osnovne škole* (15. i 16. novembar 2011. godine Podgorica i 22. novembar 2011. godine Bijelo Polje).
- *Analiza nastave usmenog i pismenog izražavanja* (30. novembar 2011. godine i 1. decembar 2011. godine, Podgorica; 13. decembar 2011. godine, Bijelo Polje).
- *Put stvaraoca ili kako stvarati tekst* (3. i 4. februar 2012. godine i 24. i 25. februara 2012. godine, Podgorica; 13. i 14. mart 2012. godine, Bijelo Polje)

Realizovane aktivnosti (novembar 2011 – decembar 2012) II:

- ***Program Nastava jezika i književnosti u prvom ciklusu osnovne škole*** (31. mart 2012. godine, Zavod za školstvo, Podgorica)
- **Radni sastanci na temu primjene predloženih metodičkih postupaka u nastavi** (27. mart 2012. godine, Podgorica, 6. april 2012. godine, Bar; Nikšić i Bijelo Polje u sklopu seminara)
- **Obilježavanje Međunarodnog dana pismenosti**
- **Program *Stvaralaštvo učenika – stilsko-jezičko oblikovanje usmenog i pisanog teksta*** (8. maj 2012. godine, Bijelo Polje; 15. maj 2012. godine, Podgorica; 31. maj 2012. godine, Bar)

Realizovane aktivnosti (novembar 2011 – decembar 2012) III:

- **Radni sastanak stručnog tima i koordinatorki Projekta za škole** (21. jun 2012. godine)
- **Program *Stvaranje teksta – vrednovanje i ocjena učenikog stvaralaštva*** (30. novembar 2012. i 7. decembar 2012. godine, Podgorica; 11. decembar 2012. godine, Bijelo Polje)
- **Kontinuirana primjena ponuđenih metodičkih postupaka** tokom drugog polugodišta školske 2011/12. godine i prvog polugodišta školske 2012/13. godine
- **Posjeta časovima** (oko 30 časova)

Ključna aktivnost Projekta

Put stvaraoca ili kako stvarati tekst:

- izaberi temu i odredi naslov teksta,
- prikupi i odaberi građu za tekst,
- napravi plan teksta,
- napiši prvu verziju teksta,
- posavjetuj se – sa drugarima i nastavnikom/nastavnicom,
- unaprijedi svoj tekst – napiši drugu verziju teksta,
- provjeri pravopis, ispravi greške,
- čitko prepisi ili otkucaj tekst,
- ako želiš – objavi svoj tekst/knjigu i predstavi je čitaocima!

Prvi rezultati Projekta pokazuju:

- da učenici, prije svega, prihvataju i prepoznaju činjenicu da je stvaranje teksta proces, da im taj proces omogućava učenje i unapređenje sopstvene vještine pisanja jer rezultira kvalitetnijim/sadržajnijim tekstom,
- da je zajednički rad na izboru teme i njena detaljna analiza, u okviru koje se precizira tačka gledišta/težište teme i njen predmet, početni korak koji učenike veoma motiviše i ohrabruje za dalji rad na sopstvenom tekstu,
- da sakupljanje podataka i njihova organizacija u naslove koji čine plan zadatka, pri čemu treba ukloniti sve što nije u direktnoj vezi sa temom, odnosno glavnom idejom teksta, podstiče učenike i čini ih sigurnijim u daljem radu na stvaranju teksta,

- da je faza konsultacija o sadržini teksta, koja se do sada više radila frontalno, veoma važan korak s obzirom na to da se insistira na posebnim konsultacijama na relaciji učenik–nastavnik i učenik–učenik, ali i u okviru manjih grupa sa drugarima,
- da je izrada poboljšane verzije teksta posebno značajan korak,
- da je predloženi metodički pristup neophodno primjenjivati od prvih koraka u učenju i podučavanju za stvaranje teksta,
- da stariji učenici (kao ni učenici koji već dobro pišu!), naročito IX razreda, nijesu baš bili raspoloženi da prolaze kroz sve faze, a posebno nijesu bili raspoloženi za izradu plana teksta smatrajući da im nije potrebna, ali su u procesu shvatili da je neki oblik plana teksta uvijek potreban,a

- da dosljednu primjenu pojedinih faza, zavisno od uzrasta, treba varirati; analiza kvaliteta zadataka pokazaće, međutim, da li je neki korak u stvaranju odista bio višak ili ne, što je, takođe, različito od učenika do učenika,
- **da učenici svih uzrasta radije pišu i da imaju mnogo više samopouzdanja kada je ova aktivnost u pitanju.**

Složili smo se sa sljedećim tvrdnjama:

- Stvaranje teksta je proces.
- Podučavanje za stvaranje teksta je, takođe, proces.
- Stvaranje tekstova, usmenih i pisanih, uči se kroz stvaranje tekstova.
- Za stvaranje teksta potrebno je vrijeme.
- Ocijeniti možemo samo ono što smo učenike učili (i naučili).

Individualizacija – šta će se desiti kada zadatak nije primarno kolektivan?

- „Pisci” najbolje pišu ne teme koje su sami odabrali.
- „Piscima” je za pisanje potrebno različito vrijeme.
- Individualna interesovanja su različita.
- Individualna viđenja su različita.
- Individualna osjećanja su različita.
- Šta se dešava kada „pisci” dobiju slobodu izbora i mogućnost iznošenja ličnih stavova usklađenih sa ličnim potrebama i potrebama vremena, informacija/informisanja, konsultacija, ispravke...?

Slide 12

U7

ovaj posljednji red mi nije povezan s prethodna tri, ili ja ne shvatam?!

User; 17.2.2013

Nastavni sadržaji → ciljevi, ishodi
Nastava → učenje
Nastavnik → učenik

obrazovni program

↓ ↓
djelimično otvoren i okvirni

Koliko smo uspjeli...

- ...da damo slobodu?
- ...da u prvi plan stavimo učenike i njihovo učenje?
- ...da uvedemo princip individualnosti i u skladu sa različitim potrebama?
- ...da pratimo razvoj kreativnosti kod darovitih učenika i utičemo na taj razvoj?
- ...da poručimo nastavnicima koji nijesu u Projektu šta može da se postigne ako se stvaranju teksta učenici podučavaju na predloženi način?
- ...da budemo dobri promoteri procesa koji ima opravdanja i čijom primjenom dolazimo do plodnije učeničke pisane produkcije?

1. Izbor i analiza teme:

- predlog nastavnika
- izbor sa spiska tema koje je ponudio nastavnik
- izbor sa spiska tema koji ima učenik
- izbor naslova teme u odnosu na širu ponuđenu temu (učenici preciziraju tačku gledišta)
- na neki drugi način (napišite koji)

Predmet i tačka gledišta uglavnom se razmatraju sa učenicima svih uzrasta: ***Koliko učenike uvoditi u ovu proceduru? Koji je njihov udio u tome? Mlađi uzrast? Stariji uzrast? Da li je neophodno?***

Preporuke

U procesu stvaranja tema može biti i najčešće jeste zajednička; ono što učenici odista mogu izabrati to je NASLOV TEME (posebno kad ih veoma kreativno izlistaju) i tu mogućnost im ne treba uskratiti.

Ne insistirati na pojmovima predmet i tačka gledišta, već ih kroz razgovor usmjeriti i pomoći pri formulisanju naslova tako da djeci bude jasno o čemu treba da pišu i sa kojeg stanovišta, posebno na mlađem školskom uzratu. **Pomenuti pojmovi su alatka kojom se rukovodi nastavnik.**

2. Prikupljanje građe: ideja, važnih pojedinosti

- **Neposrednim putem**
- **Posrednim putem**
- Prikupljanje građe, tzv. dokumentacija, osnovna je operacija pri pisanju teksta: ona daje materijal za tekst.

Dokumentacija i interpretacija

- Pri dokumentaciji valja voditi računa o tome da se iz cjelokupne građe, koja nam se nameće u vidu sugestija za neku temu, odaberu samo **potrebne i značajne pojedinosti**, one koje jasno naznačava **tačka gledišta** kao ograničenje teme.

Princip odabiranja ideja/pojedinosti

Učenika ćemo naučiti da vrši pravilan odabir pojedinosti:

- ako zna tačno određen cilj izlaganja,
- ako obezbijedimo omeđenu/jasnu temu i njenu tačnu formulaciju,
- ako zna koliko vremena ima na raspolaganju za tretiranje određenog problema,
- ako zna zašto piše tekst tj. situaciju u kojoj takav tekst treba da se manifestuje,
- ako poznaje publiku za koju se tekst piše i njena očekivanja.

Šta smo zapazili?

Ova faza je:

- često samo pomenuta,
- ako je pomenuta nije opisana,
- većinom rađena frontalno, na nivou odjeljenja,
- moguće je da ste uradili mnogo više nego što ste napisali.

Preporuke

- Plan teksta proizilazi iz građe – sažimanjem se dolazi do materijala relevantnog za temu, pravilno raspoređenog u naslove plana.
- Usmjeravanje učenika na individualno sakupljanje građe za sopstveni tekst.
- Motivacioni razgovor, izlet ili bilo koja aktivnost na nivou odjeljenja, ne treba da zamijeni angažovanje učenika na poslu sakupljanja i navođenja vlastite građe.
- **Organizovati posebna vježbanja za odabir građe u skladu sa principima koji se na to odnose i postavkama u dobijenom materijalu.**

3. Izrada plana teksta

Prikupljanje građe, izbor pojedinosti i njihovo sažimanje određuju dva principa tekstualnosti:

- princip harmonije i skladnosti i
- princip proporcije.

Ova dva principa vode nas ka stvaranju korektnog plana kojim se stvaraju uslovi da učenik napiše sadržajni tekst.

- **Princip harmonije i skladnosti** znači sređivanje nađenih pojedinosti u logičan i prirodan poredak – povezanost treba da postoji ne samo između teme i pojedinosti, već i između samih pojedinosti.
- Postoje uglavnom četiri vrste asocijacija ili odnosa između ideja, pojedinosti, činjenica, odnosno predstava: vremenski odnos, odnos prostora, odnos analogije/sličnosti i uzročno-posljedični odnos.
- Najbolje je navikavati učenike **da analiziraju odgovarajuće tekstove s ciljem da primjenu tog principa uočavaju u njima** i da traže argumente kojima će takav poredak u nekom tekstu opravdati, kao i da u svojim tekstovima traže i uočavaju nedostatke u poretку svojih ideja.

Princip proporcije jeste prirodna zakonitost u izlaganju određene materije:

- nalaže da se svakoj nađenoj pojedinosti dā onoliko prostora koliko joj je potrebno dati prema važnosti u odnosu na cjelinu, na tačku gledišta, na trenutnu situaciju i okolnosti.
- primjenjuje se na cio tekst, a isto tako na njegove djelove: pasus i rečenicu; u svakom slučaju, pisac treba da glavnoj zamisli u tekstu dā najviše prostora; takođe, i glavnoj ideji u pasusu.
- Da bi se ispoštovao ovaj princip treba vježbati **planiranje sastava, zatim razgraničavanje ideja po njihovoj relativnoj vrijednosti i važnosti (na taj način), kao i razmišljati o vremenu, mjestu i prostoru koje im treba dati.**

Radeći na ovom poslu učenik usavršava mnoge sposobnosti:

- sposobnost pažljivog posmatranja i uočavanja pojedinosti iz neposredne okoline,
- sposobnost posmatranja i zapažanja posrednog karaktera,
- sposobnosti razmišljanja
- uvježbava važnu intelektualnu operaciju – hijerarhijsko ređanje pojedinosti (hronološko, uzročno-posljedično).

Kako naučiti učenika da sastavlja dobar plan?

- navikavati ga da u problemu koji se pred njega postavlja sagleda njegovu suštinu, glavnu ideju (ključni pojam), osnovnu karakterističnu crtu i sporedne pojedinosti,
- usmjeravati ga da traži načine da problem tako izlaže da uvijek ima u vidu **glavnu ideju oko koje će grupisati one sporedne kao njenu ilustraciju ili argumentaciju.**

Vježbanja za sačinjavanje plana tuđih tekstova treba da se svedu na ono što im je cilj:

- da se učenici nauče da u tuđim tekstovima uočavaju redoslijed ideja, njihovu međusobnu priređenost i podređenost,
- da uočavaju glavnu ideju i njeno razvijanje pomoću sporednih pojedinosti,
- da vide tri osnovne etape prilikom razvijanja glavne ideje: uvod, razradu i zaljučak, da najzad – uočavaju suštinu pitanja naznačenog temom.

Preporuke

- U određenim situacijama postoji potreba da se uradi zajednički plan (vidjeti prilog *Put stvaraoća*), ali s obzirom na značaj ove faze (koju djeca odlično prepoznaju!), ne treba je površno uraditi ili zamijeniti zajedničkom aktivnošću (izradom zajedničkog plana).
- **Plan, najčešće, treba da bude individualan, u odnosu na sopstveni naslov i sopstveni tekst.**
- Djeci je u ovoj fazi potrebna individualna pomoć, posebno mlađoj. Nije lako izdvojiti plan iz građe, ali je **to proces kroz koji se promišlja o sadržaju zadataka i uči.**
- Konačan plan treba da bude određeniji: da se sastoji od dobro formulisanih naslova na osnovu kojih će nastajati odgovarajući pasusi u tekstu.
- Uticaj uzrasta?

4. Prva verzija teksta

- Navesti karakteristične, ilustrativne primjere: slabijih, „prosječnih” i dobrih učenika; zadatke koji su vas nečim iznenadili.
- Dati komentar zadatka – šta je tu posebno u odnosu na aktivnosti koje smo uveli.
- Navesti naredne verzije istih zadatka (ukoliko su karakteristične) ili uvesti nove, ilustrativnije primjere: šta se popravilo, zašto, kako je učenik reagovao....
- Može to biti i dio zadatka koji nam mnogo govori o nekom koraku.

5. Konsultacije

- Vrlo zanimljiva faza!
- Ideja je da se većinom realizuje u malim grupama i u odnosu *nastavnik – učenik, učenik – učenik*.
- Značajno je navesti karakteristične, posebno funkcionalne ili zanimljive sugestije koje učenici upućuju jedni drugima; kako prihvataju to što im drugovi govore.
- Koje su vaše najčešće sugestije – je li to pokazatelj da na polju na koje se odnose treba raditi više, koliko se podudaraju sa dječjim zapažanjima?

6. i 7. Pregledaj, izmijeni i dopuni.../druga verzija zadataka

Učenik:

- piše novu verziju koristeći sugestije i ispravke nastavnika i drugara,
- trudi se da novu verziju napiše bez gramatičkih i pravopisnih grešaka (koristi priručnike),
- trudi se da nova verzija bude napisana čitkije i sa jasno odvojenim pasusima,
- trudi se da, ukoliko kuca tekst, ne pravi tipične korektorske greške (bjeline, interpunkcija...),
- je raspoložen, ukoliko je to potrebno, da piše i treću verziju teksta; treba im reći da i oni koji su uzor pismenosti i stila pišu nekoliko verzija svakog teksta,
- završava svoj tekst (lektura, korektura, konačna verzija teksta).

Pitanja za diskusiju

Kad i kako smo ovo primijenili (koji časevi, kako smo uskladili sa planom...)?

Kako da pismeni zadatak radimo po planu, kad nam je samo za analizu teme i izradu plana potreban čitav jedan čas?!

Zašto Put stvaraoca?

- učenje, vježbanje stvaranja teksta,
- proces kroz koji učenike vodi nastavnik – podučava ih,
- proces čiji rezultat pokazuje da svi mogu da napišu tekst pod određenim okolnostima,
- proces koji motiviše i gradi samopouzdanje,
- proces koji omogućava učenicima da steknu određene rutine i da budu brži kada je potrebno:
 - napisati tekst za jedan čas (pismena vježba, pismeni zadatak)
 - napisati tekst u okviru ograničenog vremena za ispit: eksterno-interna provjera znanja, eksterna provjera znanja, eksterna matura....

Imamo li odgovore na pitanja:

- *Šta je to što nastavnik treba da pruži učeniku kako bi rezultat njegovog rada bio bolji?*
- *Kroz koje aktivnosti učenika treba kontinuirano voditi?*
- *Koja znanja i vještine učenik treba da posjeduje?*
- *Na koji način ga treba motivisati da se na tom polju što više lično angažuje*
- *Koliko smo mi poboljšali pismeno izražavanje primjenjujući ovaj projekat?*

- **HVALA VAM!!!**

